

стадії первинного зростання духовного напруження адаптуватися (утримати стан духовної рівноваги) унаслідок неефективності звичних способів вирішення проблемних (критичних, кризових) ситуацій зумовлює мобілізацію духовних ресурсів (загострення духовного напруження), що негативно позначається на функціонуванні пізнавально-інтелектуального компонента духовності.

Аналіз кризових явищ на рівні індивідуальної свідомості, а саме феноменів відчуження (відчуження на тілесному рівні, душевної дисгармонії, поглиблення бездуховності), засвідчує необхідність подолання суперечностей між прогресом суспільства і прогресом особистості в умовах глобалізації й інформаційної революції. В умовах сьогодення духовна криза, зниження духовно-творчої мотивації провокує подальше збільшення егоцентризму, раціоналізму, завищення рівня домагань у процесі особистої самореалізації, яка як прояв власного духу, є своєрідною енергетичною трансформацією людини.

Висновки. Теоретико-методологічний аналіз духовної кризи особистості доводить актуальність і значущість вивчення цього феномену, адже стан наукових досліджень у зазначеній сфері характеризується недостатнім рівнем емпіричного й теоретичного визначення чинників подолання духовної кризи.

За умови викривлення цінностей, неадекватного їх співвідношення, втрачати людьми сенсу життя, зневіри в собі, украй важливим є подальший пошук нових підходів до вивчення гносеологічних аспектів духовної кризи особистості, визначення чинників її подолання, що, беззаперечно, є першочерговим не тільки для філософії і психології, а й для інших галузей гуманітарного знання.

1. Имянитов Н. С. Объективные смыслы жизни и существования / Н. С. Имянитов // Вопросы философии. – 2006. – № 7. – С. 84–93.
2. Логвин М. М. Духовна безпека населення – як складова його фізичного і психічного здоров'я / М. М. Логвин // Безпека життєдіяльності. – 2006. – № 4. – С. 21–26.
3. Пузиревич К. Програма психопрофілактичної і психотерапевтичної допомоги підліткам у депресивному стані / Катерина Пузиревич // Психолог. – 2009. – Серпень. – № 31–32 (367–368). – С. 24–38.
4. Савчин М. Духовна парадигма психології : монографія / Мирослав Савчин. – К. : Академвидав, 2013. – 252 с. – (Серія «Монограф»).
5. Щербакова І. М. Філософія подолання духовної кризи особистості засобами освіти в період глобалізації та інформаційної революції : дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10 / Ірина Миколаївна Щербакова. – К., 2011. – 223 с.

УДК 159.923.2

Тетяна Яблонська

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються теоретико-методологічні основи дослідження самовдосконалення особистості, яке вважається стрижневою сутнісною здатністю, що забезпечує можливість безперервних змін у структурі особистості як динамічної, саморегульованої й відкритої системи. Виокремлено сутнісні ознаки феномену самовдосконалення. Проаналізовано уявлення підлітків та юнаків про сутність і чинники самовдосконалення.

Ключові слова: самовдосконалення, саморозвиток, самовиховання, моральність, суб'єктність.

In this article the theoretical and methodological fundamentals of research of individual's self-perfection are being examined. Self-perfection of individual is being regarded as crucial essential ability, which provides the possibility for endless changes in the structure of individual – as dynamic, self-regulating and open system. Singled out essential features of the phenomenon of self-perfection. Analyzed teenager's and youth's ideas about essence and factors of self-perfection.

Keyword: self-perfection, self-development, self-education, morality, subjectivity.

Актуальність вивчення проблеми самовдосконалення особистості зумовлюється тим, що в сучасних умовах зростає вагомість активності суб'єкта як чинника розвитку особистості, здатність особистості перетворювати буття власне й навколишнього світу на краще.

Процес становлення особистості зумовлюється трьома основними детермінантами: впливом соціального середовища; цілеспрямованим виховним впливом суспільства на особистість через соціальні інститути та свідомим, цілеспрямованим впливом людини на себе. І якщо перші дві детермінанти мають об'єктивний характер, то третя є цілком суб'єктивною, оскільки визначається процесами, що протікають у свідомості людини: осмисленням, оцінкою, відбором тих зовнішніх впливів, які складають основу її переконань, ідеалів, життєвих цілей, мотивів діяльності, звичок. Ці процеси лише тоді можуть називатися самовдосконаленням, коли вони являють собою свідомі, спрямовані дії особистості – такі, у яких людина є активним суб'єктом самоосвіти, морального, трудового, фізичного, естетичного саморозвитку (Н.Ф.Макарець).

Упродовж тривалого часу самовдосконалення вивчалось в межах аналізу самовиховання як його вищого рівня, при цьому дослідники підкреслювали духовну складову самовдосконалення, його позитивну спрямованість (Л.В.Батліна, В.О.Лозовий, Л.М.Сідак та ін.).

Сьогодні залишається низка питань, що потребують осмислення, зокрема: виявлення особливої природи самовдосконалення, його сутності та змісту. Оскільки самовдосконалення актуалізується в юнацькому віці, то саме цей віковий період складає значний науковий інтерес у сенсі вивчення феномену самовдосконалення, його психологічних механізмів та особливостей. Виходячи із цього, **метою** статті стало теоретико-емпіричне дослідження сутності самовдосконалення та його особливостей у підлітковому та юнацькому віці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури свідчить, що дослідження самовдосконалення особистості досить обмежено представлені в психологічній науці, що пов'язано, безумовно, зі складністю самого феномена, недостатньою розробленістю теоретико-методологічних основ та методичного інструментарію дослідження.

У працях зарубіжних і вітчизняних науковців можна виокремити два напрямки в розгляді питань, пов'язаних із феноменом самовдосконалення: 1) загальнофілософський, представлений роботами М.Фосса, У.Годвіна, В.О.Лозового, О.М.Єрахторіної та інших авторів; 2) психолого-педагогічний (Е.Еріксон, Д.Левінсон, Ю.Орлов, М.Й.Боришевський та ін.).

В історії філософської думки представлені різні, доволі суперечливі ідеї щодо самовдосконалення особистості, зокрема: положення про вроджений характер чеснот людини, які за допомогою виховання лише розкриваються, важливість морального виховання, розгляд самовдосконалення особистості у взаємозв'язку з ідеєю обов'язку, благом держави (Платон); можливість свідомого й керованого формування чеснот, які характеризують поведінку людини, морального розвитку особистості (Арістотель); звернення до внутрішнього світу як засіб протистояти зовнішньому світові, що погрузнув у розпусті, необхідність морального самовдосконалення (Сенека, Марк Аврелій); саморефлексію як шлях розвитку моральності, духовної самостійності особистості (Монтень) та ін.

Серед сучасних філософів багато питань щодо проблеми самовдосконалення особистості залишаються дискусійними, однак більшість дослідників сходиться в розумінні сутнісних рис самовдосконалення, зокрема в тому, що головним аспектом самовдосконалення є *моральний*, оскільки поза мораллю нівелюється весь його позитивний сенс. Справжнє самовдосконалення має своїм предметом моральні якості людини, «і базисними критеріями тут повинні бути вивірені всією історією цивілізації загальнолюдські цінності. Такі підстави, що дозволяють розрізняти справжнє й несправжнє самовдосконалення» [1, с.70].

Як зазначають В.О.Лозовий, О.М.Єрахторіна, процес самовдосконалення відбувається не тільки в моральній сфері, але при цьому його особлива природа виявляється лише у духовно-моральній спрямованості будь-якої діяльності. Тож визначальною змістовною ознакою самовдосконалення особистості є *моральність*, поза якою «вдосконалення стає напрацюванням часткових умінь, утрачаючи свій гуманістичний зміст, людинотворчу спрямованість» [4, с.5].

Самовдосконалення можна визначити як «процес розгортання особистості в людині», як «спосіб повернення до себе з відчуження, повернення до «самості» із функціональної роздрібленості» [1, с.72]. Процес самовдосконалення при цьому визначається як досягнення духовного багатства, втілення в життя вищих цінностей індивідуальних прагнень, які розуміються не в їх чистій ідеальності, а як такі, що реалізувалися в дійсності.

Як наголошує більшість дослідників, процес самовдосконалення стосується цілісної зміни особистості, не зводячись до однобічного удосконалення певних якостей – моральних, професійних та інших (Д.І.Дубровський та ін.). На думку М.Ф.Макаря, саме «принцип цілісності є основою розрізнення самовиховання та самовдосконалення» [2, с.14]. При цьому «самовдосконалення можна визначити як процес наближення особистості до ідеалу» [1, с.70], воно не обмежується певною здібністю людини, а охоплює всю її духовну основу. Тож одним із важливих критеріїв самовдосконалення виступає *цілісність особистості* [3, с.7].

Уявлення про цілісність особистості є лейтмотивом багатьох досліджень самовдосконалення (В.О.Лозовий, О.М.Єрахторіна та ін.). При цьому ця цілісність розглядається як така, що базується на певному духовно-моральному стрижні, що наповнює всі прояви функціональної активності людини моральним змістом [4]. Отже, самовдосконалення є вищим ступенем досягнення особистістю цілісності, тоді як самовиховання постає як самозміна особистості до моменту утворення її цілісності.

У своєму найвищому прояві процес самовдосконалення особистості передбачає «процес подолання «особистісного его» і злиття з вищим ... що є вже надіндивідуальним» [5, с.72]. Таким чином, *ціннісно-гуманістичний характер самовдосконалення* є ще однією сутнісною ознакою цього процесу.

Також важливим критерієм самовдосконалення можна вважати його *емпіричні прояви* в основних сферах діяльності індивіда. «Самовдосконалення являє собою сплав високого прагнення з дією» [1, с.74]; без переходу до дії воно стає простою фікцією. у процесі духовного розвитку особистості гармонійно поєднуються безперервне самовдосконалення особистості та її здатність екстеріоризувати свій духовний досвід.

Також серед сутнісних рис самовдосконалення називають його *відкритість, безкінечність і безперервність* [1].

Отже, з точки зору філософського осмислення, самовдосконалення особистості характеризується зумовленими ціннісно-духовною природою та ціннісно-гуманістичною спрямованістю рисами, а саме: 1) реалізацію виключно в моральній сфері, коли у будь-якому типі діяльності значущим стає моральний бік, ступінь розвитку не окремих якостей, а їх розуміння особистістю як моральних; 2) опору на особливий тип активності – моральну активність; 3) провідну мотивацію, якою є не зовнішня, соціальна, а внутрішня, морально-вольова, заснована на всьому спектрі потреб саморозвитку; 4) *alter*-спрямованість самовдосконалення: лише за умови сприйняття себе паралельно з іншими в одному духовно-моральному просторі процес самовдосконалення виявляється як особлива форма усвідомленого саморозвитку особистості; 5) формування цілісної особистості: вираження всезагальності, «співпричетності» світу, відчуття себе його душею характеризує цілісну особистість, коли відбувається вихід за межі особистого; 6) безперервність самовдосконалення; 7) діалогічність самовдосконалення [8].

У психологічній науці дослідження самовдосконалення особистості проводяться в контексті розвитку її духовності (М.Й.Боришевський, М.В.Савчин та ін.), самотворення (Ш.Бюлер та ін.), самовиховання особистості (Ю.Орлов та ін.). Самовдосконалення розглядається насамперед як процес свідомого, керованого самою особистістю розвитку, у якому в суб'єктивних цілях та інтересах самої особистості цілеспрямовано формуються й розвиваються її якості та здібності.

Суттєві ознаки цього процесу, що виокремлюються в психологічних дослідженнях, співвідносяться із сутнісними рисами, що були проаналізовані вище. Зокрема, М.Й.Боришевський зазначає, що суттєвою ознакою процесу самотворення, що розуміється вченим як синонім самовдосконалення особистості, є його дієвий характер, органічне проникнення у вияви активності, поведінки й діяльності особистості. Вважаючи самотворення однією з умов гармонійного розвитку особистості, дослідник підкреслює, що цей процес – внутрішнє, діяльне начало, стрижнева сутнісна здатність, що забезпечує можливість безперервних змін у структурі особистості як динамічної, саморегульованої та відкритої системи [9].

Самовдосконалення неможливо уявити поза суб'єктністю особистості як здатністю активного суб'єкта творити себе й водночас спричиняти позитивні

зміни у всьому навколишньому й завдяки цьому переживати цінність життєвих виявів своєї індивідуальності, власної неповторності. Як зазначає М.Й.Боришевський, самотворення – це розгортання власної суб'єктності, зростання її рівня, ефективності.

На думку Ш.Бюлер, основою самотворення є вроджене прагнення людини до самоздійснення. Самоздійснення дослідниця розуміє як підсумок життєвого шляху, коли «цінності й цілі, до яких прагне людина, усвідомлено чи не усвідомлено, отримали адекватну реалізацію» [10, с.753]. Упродовж життєвого шляху особистості визначальною може бути одна з чотирьох базових тенденцій – задоволення потреб, адекватного самообмеження, творчої експансії й встановлення внутрішньої гармонії.

Найбільш продуктивними для розуміння сутності самовдосконалення є ідеї представників гуманістичного та феноменологічного напрямів у психології. Зокрема, А.Маслоу вважав, що життя людини не можна зрозуміти, якщо не брати до уваги її найвищі устремління – зростання, самоактуалізацію, пошуки ідентичності та автономності. Як відомо, на вершину своєї піраміди потреб дослідник поставив потреби самоактуалізації, які за своєю сутністю дуже близькі до особистого вдосконалення, адже самоактуалізуватися – значить стати людиною, котрою кожен може стати, досягнувши вершин свого потенціалу [11, с.494].

Вельми співзвучні із цими ідеями є міркування К.Роджерса про особистість, яка повноцінно функціонує. За Роджерсом, це особистість, котра використовує свої здібності й таланти, реалізує внутрішній потенціал і рухається до повного пізнання себе й сфери своїх переживань [11].

Проаналізовані дослідження дозволяють визначити самовдосконалення як вищу форму усвідомленого саморозвитку особистості, що полягає в постійній внутрішній роботі над собою з метою довести свій розвиток до можливої мети відповідно до загальнолюдських духовних цінностей.

Розглядаючи проблему самовдосконалення в ракурсі онтогенезу, слід підкреслити важливість саме юнацького віку в цьому процесі. Актуалізація потреби в самовдосконаленні зумовлюється розвитком самосвідомості в підлітковому та юнацькому віці, пошуком суб'єктом свого місця у світі, становленням ідеалів та прагненням відповідати їм. Усі ці вікові особливості так чи інакше стають передумовою самовдосконалення особистості.

З метою вивчення особливостей самовдосконалення особистості, зокрема його вікових та індивідуальних особливостей у підлітковому та юнацькому віці було проведене опитування учнів 8 і 10-х класів середніх шкіл Києва. Контент-аналіз відповідей досліджуваних на запитання анкет дав можливість з'ясувати їх розуміння сутності процесу самовдосконалення, його особливостей, рівень потреби в самовдосконаленні тощо.

Аналіз відповідей показав, що учні 8-х класів мають неповні уявлення про сутність самовдосконалення, його функції в житті людини. Вони поки що нечасто замислюються над проблемами самовдосконалення, не завжди розуміють необхідність самовдосконалення в житті людини. Серед функцій самовдосконалення підлітки найчастіше називають адаптаційну («допомагає підлашто-

уватись під інших»)), проектувальну, пов'язану зі спрямованістю в майбутнє, прагненням досягти успіху в майбутньому.

Як часто старші підлітки замислюються над необхідністю самовдосконалення? Аналіз анкет показав, що 80,6 % опитаних учнів 8-го класу інколи замислюються над необхідністю самовдосконалення, при цьому рідко замислюються 12,9%, а часто – 6,5% підлітків. Отже, бачимо, що тема самовдосконалення в старших підлітків ще недостатньо актуалізована.

Предметом самовдосконалення старших підлітків є окремі риси характеру, поведінка, ставлення до навчання, окремі навички та вміння. Так, опитані зазначають, що хочуть вдосконалити в собі окремі риси характеру, ставлення до навчання, стосунки з навколишніми, фізичні здатності: «свою спортивну структуру тіла», «характер», «розум, витривалість», «знання в науках, наприклад, фізика, хімія», «впевненість у собі», «стриманість», «аналіз своїх вчинків, щоб потім не робити таких самих помилок», «вміння терпіти і чекати», «менше лінуватися і більше вчитися», «характер і звичку постійно огризатися, сперечатися», «працелюбність, щоб краще вчитися» тощо.

Як бачимо, зміст тих рис, умінь, котрі підлітки хочуть удосконалити, відображає зростання їх усвідомленості власних індивідуальних особливостей, певних вікових проявів, таких як конфліктність, невпевненість тощо. Саме усвідомлення підлітками власного «Я», його окремих аспектів і проявів та проектування цього «Я» в майбутнє актуалізує бажання змінитися, покращити власні вміння, риси характеру. Найчастіше юнаки й дівчата вказують 1–2 якості, які прагнуть вдосконалити, що свідчить про обмежене розуміння ними самовдосконалення, бачення його як засобу подолання конкретних недоліків особистості.

Показово, що уявлення старших підлітків про необхідність самовдосконалення людини розподілилися таким чином: самовдосконаливатися необхідно все життя – 54,8%; якщо це потрібно для справи, цього вимагають обставини – 32,3%; треба радіти тому, що є – 12,9%. Крім цього, 10% опитаних погодилися із судженням «мене влаштовує те, який я є, змінюватись не хочу». Ці відповіді свідчать про те, що більше половини підлітків усвідомлюють необхідність і роль самовдосконалення в житті людини. Та все ж значна їх частина (третина) демонструють так би мовити прагматичний підхід до самовдосконалення – на вимогу конкретної ситуації, обставин. А кожний десятий опитаний узагалі не прагне змін.

На думку опитаних, самовдосконаленню людини сприяють читання літератури, спілкування, аналіз власних помилок тощо.

Учні десятих класів демонструють на загал як зростання потреби в самовдосконаленні, так і розуміння його сутності. Так, майже всі опитані десятикласники висловили своє розуміння сутності процесу самовдосконалення, хоча воно далеке від повного. Самовдосконалення найчастіше розуміється ними як покращення тих чи інших власних якостей, саморозвиток, наприклад: «Це вдосконалення своїх інтелектуальних можливостей, фізичних можливостей і моральних якостей», «Розвивати в собі нові якості, почуття, риси характеру», «Стати кращим у порівнянні із собою в минулому», «Саморозвиток людини, пі-

знання чогось нового», «На мою думку, самовдосконалення особистості – це коли особистість робить певні зусилля для покращення своїх якостей, які допоможуть розкрити певні можливості», «Це вдосконалення внутрішнього світу людини нею самою», «Покращення своїх здібностей, умінь. Зменшення негативних сторін характеру та збільшення значення позитивних» тощо.

Функції самовдосконалення, зазначені опитаними, ми диференціювали на групи, зокрема: адаптаційну (адаптацію до життя), орієнтувальну («орієнтуватися в тому, чим би ти хотів займатись у житті, у тому числі професії»), самоутвердження у житті: для власної гідності, досягнення успіху, подолання проблем, додавання впевненості у власних силах, світоглядну (формування світогляду, поглядів на майбутнє, «це сенс життя»), проектувальну (знаходження прихованих здібностей, «досягнення мети в житті»; «стати краще, ніж ми є»), соціальну (підвищення статусу в суспільстві, «досягнення гармонії в стосунках»).

Про необхідність займатися самовдосконаленням замислюються більшість респондентів: майже 54% опитаних зазначили, що замислюються часто, 42,2% – інколи, а рідко замислюються над необхідністю самовдосконалення лише 3,8% опитаних старшокласників. Порівняння відповідей підлітків і юнаків на це запитання свідчить про зростання актуалізованості для останніх питань самовдосконалення (рис. 1). Предметом самовдосконалення, як показало опитування, найчастіше є ті чи інші особисті якості, психічні функції, навички та вміння, наприклад: ставлення до навчання, особливості взаємин з оточуючими, працьовитість, організованість, освіченість, відповідальність, фізичні якості.

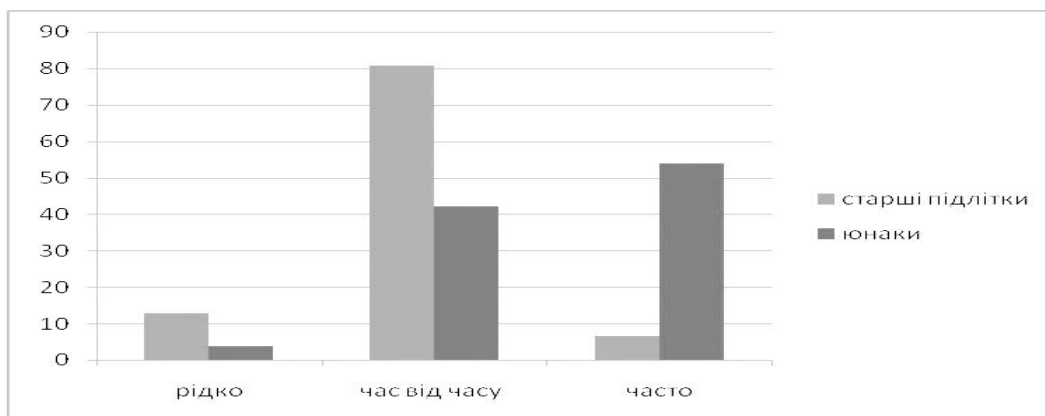

Рис. 1. Відповіді опитаних на запитання «Як часто, на вашу думку, необхідно займатися самовдосконаленням?» (n=114, %)

Найчастіше юнаки й дівчата вказують 2–3 якості, які прагнуть удосконалити, що свідчить про хоч і дещо ширше, ніж у підлітків, та все ж досить обмежене розуміння ними процесу самовдосконалення, бачення його як засобу покращення окремих граней особистості або й окремих навичок.

Метою діяльності із самовдосконалення опитані найчастіше називають отримання хорошої освіти, покращення взаєморозуміння з оточуючими, набуття впевненості, успіху в майбутньому, можливість досягти чогось у житті, бути кращими, ніж зараз.

Відповідаючи на запитання, чи потрібно займатися самовдосконаленням, 84,6% опитаних вважають, що ним треба займатися все життя, а решта опитаних десятикласників демонструють прагматичний підхід, вважаючи, що вдаватися до самовдосконалення треба тоді, коли це потрібно для справи, коли цього вимагають обставини. Тож у цьому питанні також помітна значна динаміка порівняно з підлітками (рис. 2).

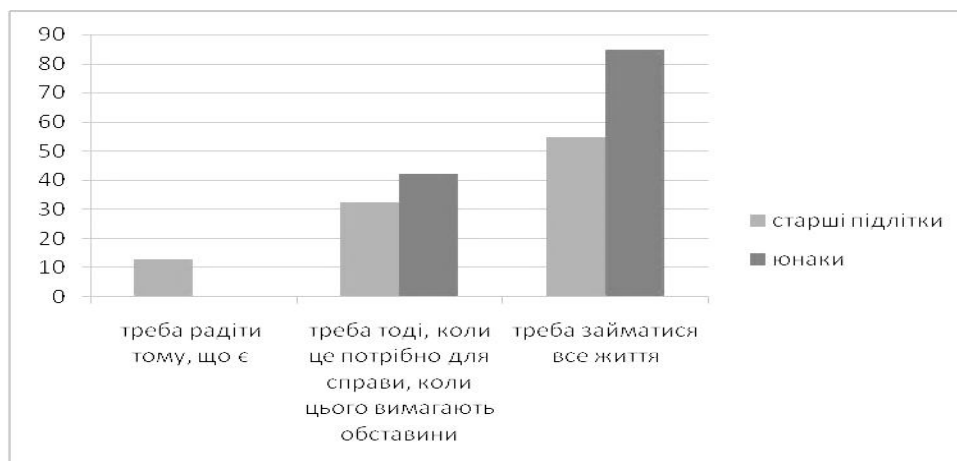

Рис. 2. Відповіді опитаних на запитання «Чи потрібно, на Вашу думку, займатися самовдосконаленням?» (n=114, %)

Серед засобів самовдосконалення юнаки найчастіше називають читання літератури, спілкування, тренування сили волі тощо. Отже, аналіз емпіричних даних дає можливість дійти висновку про актуалізацію самовдосконалення в юнацькому віці, що пов'язано із самопізнанням і самовизначенням особистості, і водночас недостатнє розуміння учнями сутності самовдосконалення, його функцій, чинників успішного самовдосконалення.

Висновки. Отже, в результаті дослідження можна визначити самовдосконалення як вищу форму усвідомленого саморозвитку особистості, що полягає в постійній внутрішній роботі над собою. Також виявлено, що в підлітковому та юнацькому віці актуалізується потреба в самовдосконаленні особистості, водночас підлітки та юнаки недостатньо усвідомлюють сутність самовдосконалення, не володіють його засобами.

Перспективними напрямками дослідження проблеми самовдосконалення видаються питання визначення основних психологічних детермінант самовдосконалення особистості, індивідуальних стратегій самовдосконалення, а також психологічних умов, які сприяють розвитку в індивіда мотивації до самовдосконалення.

1. Проблема самосовершенствования личности : (материалы обсуждения) // Философские науки. – 1988. – № 4. – С. 70–83; № 5. – С. 65–76.
2. Макарец Н. Ф. Самосовершенствование как фактор социализации индивида : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филос. наук : 09.00.01 / Н. Ф. Макарец ; Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К., 1987. – 19 с.
3. Коваленко Ю. В. Суфійська модель моральнісного самовдосконалення : (історико-етичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.07 /

- Ю.В. Коваленко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2002. – 19 с.
4. Лозовой В. А. Человек: Проблемы саморазвития / В. А. Лозовой, О. М. Ерахторина. – Х. : Константа, 2007. – 100 с.
 5. Абульханова-Славская К. А. Типология активности личности в социальной психологии / К. А. Абульханова-Славская // Психология личности и образ жизни. – М., 1987.
 6. Єрахторіна О. М. До виявлення сутності та змісту явища самовдосконалення особистості [Електронний ресурс] / О. М. Єрахторіна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu/Filos/2008_28/20.html.
 7. Согоманов А. Ю. Генеалогия успеха и неудач / А. Ю. Согоманов. – М., 2005.
 8. Тертычная В. Ф. Самосовершенствование личности: культурологический аспект : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филос. наук : 09.00.04 / В. Ф. Тертычная. – Х., [б. и.], 1999. – 21 с.
 9. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
 10. Buhler Ch. Der menschliche Lebenslauf / Ch. Buhler. – Jena : Fischer, 1933.
 11. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – С. Пб. : Питер-Пресс, 1997. – 608 с.

УДК 159.922

Ірина Яворська-Ветрова

РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

У статті представлено огляд й аналіз наукових розвідок проблеми рефлексії. На матеріалах вивчення психологічних досліджень вказаної проблематики аналізуються визначення рефлексії, її психологічний зміст, види, показники та рівні. Розглянуто підходи до вивчення рефлексії як механізму становлення особистісної ефективності на певних етапах онтогенезу.

Ключові слова: рефлексія, самосвідомість, особистісна рефлексія, особистісна ефективність.

The article presents the review and analysis of scientific research of the problem of reflection. Based on the materials of psychological studies of the given problem, the definition of reflection, its psychological content, types, indicators and levels are analysed. The approaches to studying reflection as the mechanism of developing of personal efficacy on certain stages of ontogenesis are examined.

Keywords: reflection, self-consciousness, personal reflection, personal efficacy.

Постановка проблеми. У реалізації завдань становлення особистості в системі освітнього простору особливо значущим є своєчасне виявлення й розвиток як актуальних, так і потенційних можливостей учнів. Особливо гострою є ця проблема на початковому етапі шкільного навчання, адже, як зазначає П.Р.Чамата, завдяки новій соціальній ситуації розвитку, новим умовам спілкування й діяльності учіння як провідній у дітей з'являються «логіко-психологічні підстави і та здатність до рефлексії, які так необхідні їм для переходу від уявлень про себе до думки про себе» [13, с.24]. Рефлексія дає змогу особистості пізнати свої якості й об'єктивно оцінити їх, проаналізувати власне «Я» та на основі особистісно-сислової оцінки своїх потенційних можливостей поставити нові цілі й адекватно реорганізувати уявлення про себе й свої стосунки з оточуючим